

Control arqueològic C/Calderers 1-18

Núria Ibáñez López

Avis legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència Reconeixement-NoComercial-SenseObresDerivades 2.5 de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, distribució i comunicació pública sempre que se'n citi el titular dels drets i no se'n faci un ús comercial. No es pot alterar, modificar o generar una obra derivada a partir d'aquesta obra. La llicència completa es pot consultar a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/es/legalcode.ca>.

FITXA TÈCNICA

Nom del Jaciment: C/ Calderers, 1-18

Municipi: Tarragona

Comarca: El Tarragonès

Data d'intervenció: 2-12 maig de 2006

Arqueòleg Director: Núria Ibáñez López

Promotor: Sr. Florentino Moyano, Gas Natural Distribución, S.A.

Motiu de la intervenció: Col·locació de la canalització de Gas Natural amb els seus ramals

Coordenades U.T.M.

1. $x= 351752$
 $y= 4553396$

2. $x= 351765$
 $y= 4553398$

3. $x= 351755$
 $y= 4553386$

4. $x= 351755$
 $y= 4553385$

Data de lliurament: 21 de juny de 2006

Núria Ibáñez López
Tarragona, 13 de juny de 2006

I. MOTIVACIÓ DE LA INTERVENCIÓ

Amb motiu de la col·locació de la canalització de Gas Natural S.D.G., S.A. amb els seus ramals al C/ Calderers, 1-18 de Tarragona (El Tarragonès), el Sr. Moyano, gestor tècnic de la delegació de Tarragona, va encarregar a l'empresa NEMESIS scc.l la realització dels treballs arqueològics necessaris per tal de documentar les restes arqueològiques que es poguessin localitzar en el subsòl. Els treballs arqueològics de control visual es realitzaran entre els dies 2 i 12 de maig de 2006 sota la direcció de l'arqueòloga Núria Ibáñez López.

La ciutat de Tarragona té un gran patrimoni arqueològic i cultural, sobretot d'època romana, moment en què va ser capital de la Província Tarraconense. Existeixen, tanmateix, nombroses restes d'etapes posteriors, com la paleocristiana i la medieval, ja que Tarragona va ser seu catedralícia des dels inicis dels cristianisme.

És per aquests motius que qualsevol obra que requereixi un moviment de terres fa necessària la realització de treballs de control, excavació i/o documentació previs per tal d'evitar la destrucció de restes arqueològiques.

II. ANTECEDENTS HISTÒRICS. SITUACIÓ DEL LLOC

L'estructuració de la zona monumental de *Tarraco* realitzada en època imperial es va efectuar adaptant els edificis a la topografia de l'espai a ocupar. Així, es van els edificis de l'anomenada Part Alta van construir-se esglaonadament, en tres nivells diferents, conformant el que popularment es coneix com les tres terrasses. En la mitjana i la superior s'ubicaren el fòrum provincial i el recinte de culte sota el domini dels primers flavis. En la inferior es va construir el circ durant el mandat de l'emperador Domicià, esdevenint l'escenari de curses de carros i d'altres espectacles propis d'una ciutat capital de província com fou *Tarraco*. Amb unes mides de 340m de llargada i uns 110m d'amplada, el circ se situà annex i paral·lel a la façana sud de l'esmentat fòrum provincial.

La zona del C/ Calderers de Tarragona (El Tarragonès) s'inclou a la zona de l'antiga Plaça de Representació de la *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco*, que actualment comprèn gran part del casc antic de la ciutat de Tarragona. Aquesta àrea no és remarcable tan sols pel que fa a estructures constructives romanes, sinó també per la seva evolució al llarg del període paleocristià i medieval. Així, el teixit urbà medieval es va consolidar sobre dos elements romans fonamentals: les muralles, que defineixen el seu perímetre, i les restes monumentals de les anomenades "terrasses" del Fòrum Provincial i Circ Romà. Aquestes terrasses corresponen a les principals unitats de la topografia de la zona en època romana. La Terrassa Alta està constituïda per una gran plaça, més o menys quadrada de 153m. per 136m., on se situa la zona religiosa de la capital de província, amb el recinte de Culte Imperial. En aquesta terrassa es trobava la Seu Episcopal del període visigòtic, així com l'actual Seu Metropolitana, datada a partir de l'últim terç del segle XII. En la Terrassa Mitja hi ha les restes de l'antic recinte del Fòrum Provincial, que es va construir en època flàvia. Aquesta gran terrassa de 300m. per 150m. es tractaria d'una plaça envoltada per pòrtics. Al llarg de l'època medieval (probablement a

partir del s.V d.C.) aquest espai és progressivament ocupat per edificis residencials de caràcter privat. La Terrassa Inferior està conformada per la ubicació del circ, que es va construir al final de l'últim terç del segle I de la nostra Era, essent emperador Domicià. A inicis del segle VI d.C. es va abandonar, iniciant-se el seu procés de degradació.

L'anomenat Fòrum Provincial era el lloc on es concentraven tots els signes de la dignitat imperial i al voltant del qual les successives generacions, independentment del seu estatus jurídic, adquirien la consciència de pertànyer a una comunitat. Les construccions que conformen el Fòrum Provincial de Tàrraco, edificat sota el principat de l'emperador Vespasià a partir de l'any 69-70 d.C., es van situar esglaonadament i amb una clara distribució axial, seguint la topografia natural del terreny, en dues terrasses: la Terrassa Superior, on van edificar el Recinte de Culte, i la Terrassa Mitja. En aquesta segona terrassa se situà la Plaça de Representació. És tracta d'una gran construcció porticada de planta rectangular amb unes mides de 318 m. d'amplada per 175m. de fons. De les estructures que definien i formaven part d'aquesta edificació tan sols se n'han conservat els traçats de les delimitacions exteriors dels grans murs que conformaven la gran plaça. En canvi, no tenim notícia ni restes arqueològiques de les compartimentacions o de les estances on es reunia el *Concilium Provinciae*, del lloc on es situaven el *tabularium* o l'arca. L'estructuració de l'espai es realitzà a partir d'una gran plaça central de 151m. per 266m. al voltant de la qual, en tres dels seus costats es desenvolupava un doble porticat. Els pòrtics dels costats més curts estaven formats per un primer porticat de 14m. d'amplada, elevat gairebé 4m. respecte del nivell de la Plaça central i decorat el seu mur de fons amb falses pilastres. Les restes d'aquests elements decoratius es poden observar encara avui dia en el seu perímetre original en diversos punts de la ciutat. Un dels exemples més coneguts és el pany de mur conservat a l'anomenada Torre del Pretori on es poden observar sis d'aquestes pilastres que ornamentaven el fons dels murs dels porticats; també al pati de Casa Agapito a la plaça del Palloll es conserven set pilastres més. Darrera d'aquests porticats hi hauria una estructura de 12 m. d'amplada amb una coberta de volta de canó a sobre de la que s'aixecava un segon pòrtic,

també d'uns 12 m. Alguns trams es troben molt ben conservats i integrats dins les construccions actuals. Així, al Pretori, que es correspondria amb l'angle sud del costat sud-oriental, es conserven diverses estructures relacionades amb els accessos i la circulació entre Circ i Fòrum. També la Volta del Pailoil i la Torre de l'Antiga Audiència es corresponen amb el costat sud-occidental de la plaça. El costat nord, en contacte amb el Recinte de Culte, s'estructuraria també amb un pòrtic de 14 m. de fons, continuació dels laterals i decorat també amb falses pilastres. Segurament, tot aquest costat de la Plaça de Representació estava recobert amb plaques de marbre, ja que es tractaria del pany de mur frontal relacionat amb el Recinte de Culte, mentre que els altres tres costats estaven recoberts amb un estucat que imitava el jaspiat del marbre.

Un altre punt important és el referent als accessos. Sabem que el gran complex del Fòrum Provincial comptava amb diverses torres que albergaven sistemes d'escalas, portes i grans escalas monumentals per a poder accedir als diferents nivells de circulació de la gran plaça de la terrassa mitjana i del recinte superior. Així, als angles de contacte entre la gran Plaça de Representació del Fòrum amb la terrassa superior, on es situava el Recinte de Culte, i a la inferior, on s'edificà el Circ, van ser aixecades quatre torres o estructures d'escalas que facilitaven la el pas entre els diferents nivells dels porticats i de la plaça, així com l'accés entre aquestes tres grans construccions. D'aquestes "torres" s'han conservat fins als nostres dies les corresponents als angles del costat sud que facilitaven el pas entre la Plaça de Representació del Fòrum Provincial i el Circ, conegudes com a Torre del Pretori i de Torre de l'Antiga Audiència. En aquest mateix costat i coincidint amb l'eix de simetria de tot el conjunt es situaria una escalinata monumental amb tribuna de representació oficial o *Pulvinar*, excavada l'any 1989, i que avui dia es observable dins d'una local de restauració que porta aquest nom.

Pel que fa al costat nord, també hi hauria uns accessos per a poder arribar a la Terrassa Superior i a les seves instal·lacions pel Culte Imperial. D'aquests s'ha localitzat la gran escalinata central, que es va descobrir l'any 1992 i que avui dia es pot veure conservada dins d'un comerç al C/Major. A més, durant un

seguiment d'obres de l'any 1994 es va trobar, a la cantonada dels carrers de Misser Nogués i Escrivanies Velles, la fonamentació d'una estructura quadrangular que funcionaria com una torre amb un sistema d'escalas similar a les torres del Pretori i de l'Antiga Audiència. Aquesta estructura localitzada al costat oest de l'escala central va permetre d'ubicar-ne un altra de similar situada simètricament, al costat est de la escala central. Aquest punt simètric es localitzaria actualment a l'illa de cases que es troba entre els carrers de Merceria, del Pare Iglésies i de la Baixada del Patriarca. Precisament en aquest lloc se situava el Castell de l'Arquebisbe o del Patriarca, la construcció del qual fou iniciada l'any 1146 per Bernat Tort. Entre 1327 i 1334 l'infant Joan d'Aragó afegí dues torres octogonals al Castell de l'Arquebisbe, moment a partir del qual es coneixerà com "Castell del Patriarca". L'any 1813 les tropes franceses van destruir-lo completament.

Pel que fa a les portes que donarien pas directament des de l'exterior de l'edificació al recinte tancat del Fòrum, tan sols s'ha conservat una gran porta a la plaça del Palloll, amb arc de mitg punt, i que se situaria al traçat oest de la plaça donant accés a l'interior de les dependències.

A la gran plaça central delimitada pels porticats s'ubicarien les estàtues honorífiques de les personalitats destacades de la província. Possiblement al centre de la mateixa, seguint l'eix de simetria del conjunt i coincidint en part amb l'actual carrer Major, se situaria una via que connectaria les escalas monumentals d'accés amb el Circ (les situades a la Pizzeria Pulvinar) amb el Recinte de Culte (les trobades a la tenda d'esports). Aquesta via vindria des del Circ situat a la terrassa inferior i es perllongaria pel Recinte de Culte. És l'anomenada *via triumphalis* per la qual passarien les comitives de celebració de cerimònies.

La plaça central, com ja hem dit, estaria ocupada per tot un programa estatuari de magnificació del govern imperial i de l'elit provincial, fet que podem documentar gràcies als treballs del doctor G. Alföldy, el qual va analitzar tota una sèrie de pedestals d'estàtua trobats a la zona. El seu estudi

epigràfic va demostrar que en la majoria dels casos es tractava de dedicatòries als *flamines* o sacerdots del Culte Imperial que també formaven part de l'ordre senatorial, mentre que algunes altres estàtues corresponien a alts càrrecs de l'administració. Molt probablement, aquesta plaça presentava espais enjardinats amb font o petites edificacions que feien més agradable la circulació per aquesta immensa construcció, ja que es tracta d'una de les més grans places porticades de l'occident de l'imperi romà, comparable només a alguns santuaris religiosos d'orient (per exemple els Serapeus d'Alexandria, Pèrgam i Campo Marzio a Roma). Aquesta utilització de l'interior de la plaça es troba testimoniada per l'existència d'un tram d'aqüeducte que arriba fins al pòrtic de l'angle nord i una gran cisterna a l'extrem occidental del mateix porticat.

La funció d'aquest fòrum com a seu de l'administració i representació de la Província de la Hispania Citerior va perdurar fins al segle V, data a partir de la qual s'han documentat nombroses reutilitzacions de l'espai del Fòrum Provincial com a zona d'habitatge i de treball, encara que sense abandonar del tot el seu paper com lloc de govern. Hem de tenir present que encara que en aquestes dates Tarragona ja era Seu metropolitana episcopal, continuava formant part de l'imperi romà d'occident i com a capital de província havia de tenir els seus centres de govern imperial com sembla demostrar la inscripció dedicada als emperadors Lleó i Antemi, que van governar entre els anys 468 i el 472. En aquell moment, la ciutat s'havia replegat dins les muralles de la part alta ocupant els grans espais de representació i abandonant les edificacions de la part baixa de la ciutat on fins aquell moment s'havia situat la zona de vivendes i comerços de la ciutat romana de Tàrraco.

Aquest gran edifici es situa a sobre de la zona que presumiblement va ser ocupada pel *praesidium* militar en època republicana i principis de l'imperi. Malgrat tot, els nostres coneixements sobre aquesta fase precedent a les grans edificacions flàvies són molt limitats, ja que aquestes es van situar directament a sobre, arrasant en molts casos les estructures anteriors i assentant-se directament a sobre de la roca.

L'espai on s'han de realitzar les rases per la canalització de Gas Natural, en tot el llarg del C/ Calderers de Tarragona (El Tarragonès), se situaria dintre del recinte emmurallat de la ciutat antiga, exactament a l'interior de la plaça de Representació del Fòrum Provincial. L'antiga *via triumphalis* per la qual discorrien les comitives de celebració de cerimònies es correspondria, a grans trets, amb l'actual carrer Major, de formació altmedieval. Entre les nombroses intervencions arqueològiques realitzades en aquesta zona, es pot destacar la realitzada a la botiga *Esports Catedral*, que va deixar al descobert part de l'escalinata monumental realitzada en marbre de *Luni* que menava de la terrassa mitja a la superior. Pons d'Icart i Hernández Sanahuja recullen, tanmateix, les troballes de fragments d'elements constructius decorats en marbre en el C/ Major de Tarragona. Amb tot, la part del C/ Calderers que dóna al C/ Merceria és la de major risc arqueològic. Es coneix l'existència d'estructures pertanyents al *podium* del porticat nord de la Plaça de Representació al núm. 11 de l'esmentat carrer. A més, l'any 2005 va realitzar-se l'excavació en extensió de part del carrer paral·lel al C/ Calderers, el C/ de Sant Pere i les Estubes, localitzant-se en la seva zona més septentrional, i en contacte amb el C/ Merceria, el reompliment realitzat amb blocs megalítics del *podium*.

III. TREBALLS REALITZATS

Els treballs arqueològics han consistit en el control visual dels rebaixos de terreny necessaris per la col·locació de la canalització de Gas Natural S.D.G., S.A., realitzats amb mitjans mecànics (màquina retroexcavadora petita), per part d'un tècnic arqueòleg. S'ha efectuat un rebaix d'una fondària d'1m aprox. i d'una amplada d'uns 40-50cm.

IV. CONCLUSIONS

Els resultats han estat negatius pel que respecta a l'aparició de restes o nivells arqueològics. Els espais rebaixats ja havien sofert moviments de terres amb anterioritat motivats per la preparació i la pavimentació de l'actual carrer.

Núria Ibáñez López
NEMESIS SCCL *arqueologia i difusió cultural*

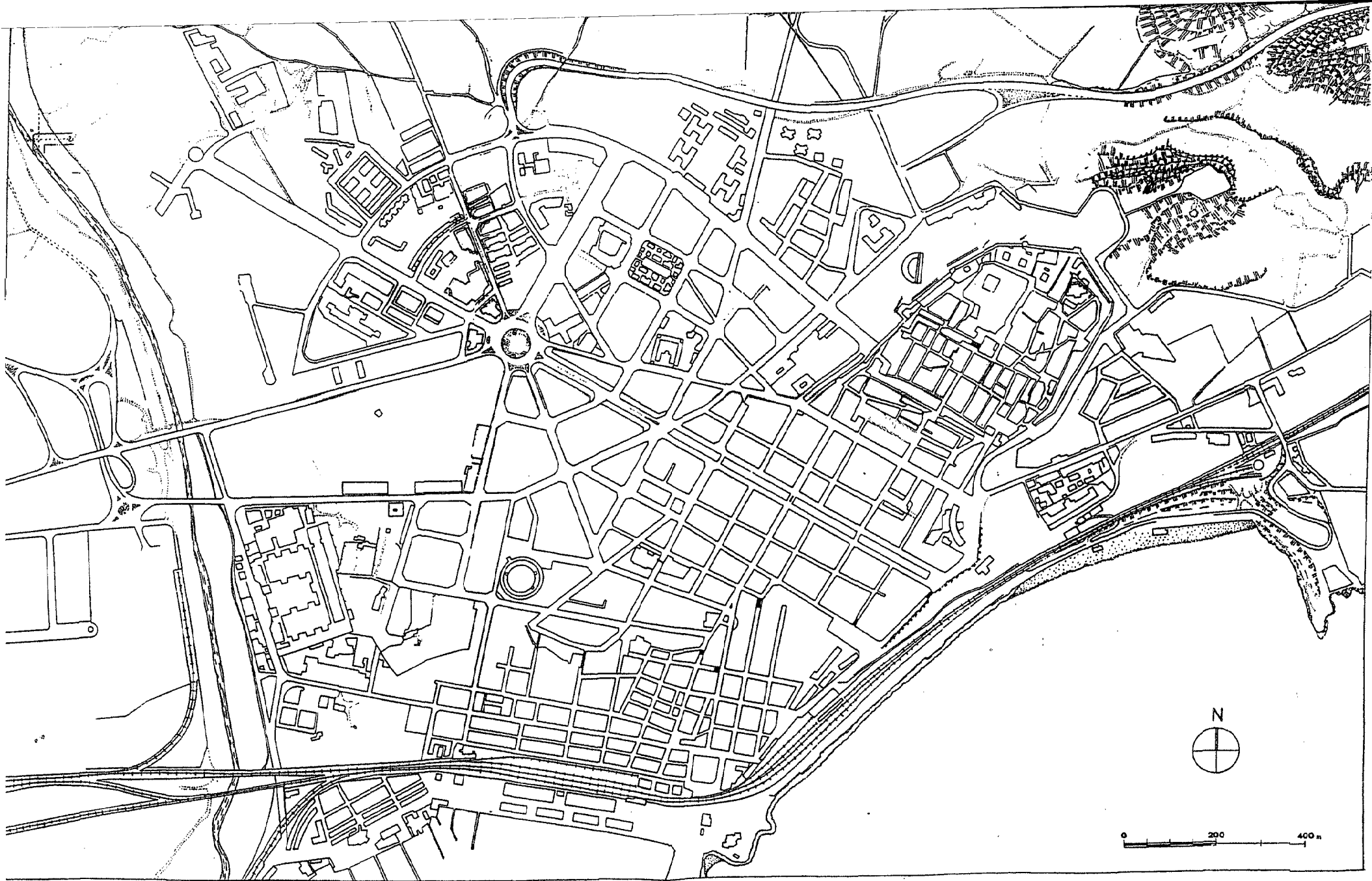
Tarragona, 21 de juny de 2006

V. ANNEX PLANIMÈTRIC

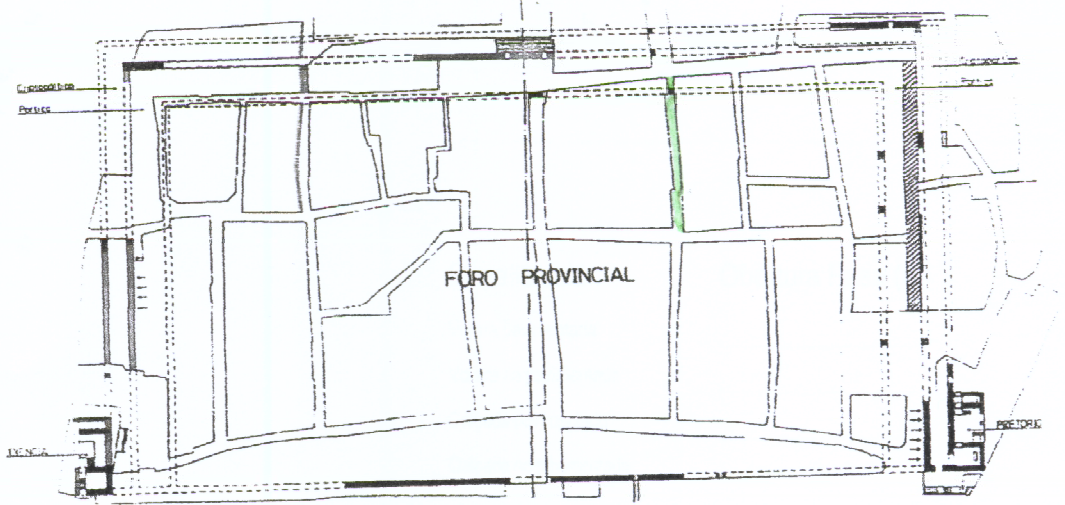
1. Plànol general de situació de la zona d'intervenció dins la ciutat de Tarragona.

2. Localització del C/ Calderers respecte la situació de la Plaça de Representació del Fòrum Provincial de *Tarraco*.

2. Plànol de situació de les canalitzacions de Gas Natural amb els seus ramals al C/ Calderers, 1-18 de Tarragona, amb indicació de les coordenades UTM.

RECINTO DEL QUINTO
PROVINCIAL IMPERIAL

0 10 20 30 40

CTRCO

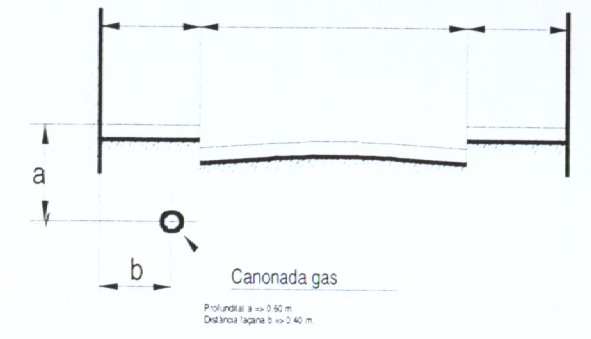
GN Distribución SDG E/L

Projecte

D'UNA CANALITZACIÓ AMB ELS SEUS
RAMALS AL CARRER CALDERERS.
- TARRAGONA -
Codi Obra: 012005058328 (CO)

Hoja 1 de 1

Secció Tipus

Dades establiment de la canalització

	Paviments (m2)	Canalització	Obertura Rasa (m)
Aglomerat asfàltic	_____	Vorera pavimentada	_____
Macadam Asfàltic	_____	Vorera no pavimentada	_____
Lloses pedra	_____	Calçada pavimentada	_____
Empedrat s/formigó	_____	Calçada no pavimentada	_____
Empedrat s/sorra	_____		
Empedrat especial	_____		
Formigó	_____		
Terra	_____		
Llosetes normals	_____		
Llosetes especials	_____		
Altres	_____		
TOTAL	0.00	TOTAL	0.00

Característiques de la instal·lació d'acord amb el plec de condicions en vigor

Longitud de canonada

a	CAN.	de	110	mm =	58	m
a		de		mm =		m
a		de		mm =		m

Profunditat a => 0.60 m.
Distància façana b => 0.40 m.

Long. entubat	: 0	m.
Material	: PE	
Ramals	: 1	

Llegenda

TRAMOS DE RED (Ejecución)

_____	Tubería Existente
_____	A canalizar
_____	A dar de baja
_____	A entubar
_____	Entubamiento Existente

Pressió Xarxa : BP
OT : 200000090391
Tècnic : FLORENTINO MOYANO JIMENEZ

L' Autor del projecte

JOSEP J. AZAGRA

No.Registre : 148972
Organisme : AJUNTAMENT: TARRAGONA

GN Distribución SDG E/L

29/12/05

Per part de l'Empresa

JOSEP J. AZAGRA

Escala: 1:500

VI. ANNEX FOTOGRÀFIC

FOTO 1. Vista 1 de la rasa

FOTO 2. Vista 2 de la rasa

FOTO 3. Vista 3 de la rasa

FOTO 4. Vista 4 de la rasa

Data	9 de març de 2007
Referència	K121 – 561/07 cg
Assumpte	C. Calderers, 1 - 18, Tarragona (Tarragonès)

Sra. Araceli Martin Colliga
Cap de la Secció d'Actuacions del
Patrimoni Cultural Immobile
Portaferrissa, 1 Palau Moja
08002 BARCELONA

Us trameto, adjunta, memòria del control arqueològica realitzat a: Carrer Calderers, 1 – 18, Tarragona (Tarragonès), que presenta Núria Ibáñez López de l'empresa NEMESIS.

L'arqueòloga territorial

M.Teresa Miró i Alaix